

УДК 159.923.2:339.923

Ірина Сікорська

ФЕНОМЕН НАДНАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В КРАЇНАХ ЄС

У статті аналізуються питання наднаціональної ідентичності в країнах ЄС на сучасному етапі. Розглянуті умови та підґрунтя виникнення цього феномену, його протиріччя та тенденції розвитку.

Ключові слова: наднаціональність, ідентичність, Європейський Союз.

Sikorska I. The phenomenon of ultranational identity in EU countries

The paper is devoted to the questions of supranational identity in the countries of EU. The conditions and special features of this phenomenon as well as its development trends were defined.

Key words: ultranationality, identity, European Union

Сикорская И. Феномен наднациональной идентичности в странах ЕС

В статье анализируются вопросы наднациональной идентичности в странах ЕС. Рассмотрены условия и фундамент возникновения данного феномена, его противоречия и тенденции развития.

Ключевые слова: наднациональность, идентичность, Европейский Союз

Постановка проблеми Сьогодні категорії «ідентичність», «ідентифікація» та «самоідентифікація» стають основним дискурсом політичної науки і політичної повсякденності. Як відомо, феномен ідентифікації як емоційно-когнітивний процес ототожнення суб'єкта з навколишнім середовищем був описаний засновником психоаналітичної школи З. Фрейдом. Спочатку мова йшла про ідентифікацію особи. Згодом дослідники, роблячи акцент на процесі ототожнення як такому, почали використовувати названі категорії для аналізу процесу колективного ототожнення в різних соціальних сферах – від духовної до військової [1, с. 375]. Якщо раніше ці категорії вживалися в основному психологами, соціальними психологами та етнографами

ми, то ланцюг соціально-політичних і культурних трансформацій наприкінці ХХ століття актуалізував групову самоідентифікацію як умову для вибору стратегії виживання і відповіді на нові виклики сучасного життя. У зв'язку з цим особливого значення набуває аналіз того, як народи і країни, різні групи населення того чи іншого регіону сприймають себе і один одного. Предметом дослідження цієї статті є питання ідентифікації європейських народів. В умовах поглиблення інтеграційних процесів відбувається трансформація ідентичності громадян Євросоюзу. При цьому формується якісно новий рівень ідентифікації – рівень наднаціональної європейської ідентичності, який не виключає наявності ідентичності громадян, що склалася раніше, а є її надбудовою, що дозволяє адаптуватися до нових умов, викликаним розширенням взаємозв'язків між країнами-членами ЄС, затвердженням загальноєвропейських цінностей. Вважається, що зміцнення наднаціональної ідентичності сприятиме подальшій інтеграції громадян Європейського Союзу в цілісну спільність і дозволить вирішити чимало проблем, пов'язаних із поглибленням інтеграційних процесів у різних сферах європейської спільноти.

Становлення загальноєвропейської ідентичності виступає найважливішою умовою динамічного розвитку інтеграційних процесів, яка є предметом дослідження як зарубіжних, так і вітчизняних авторів. Багато аналітичних матеріалів і конкретних політологічних висновків щодо сучасної ситуації в Європі міститься в публікаціях зарубіжних авторів. Зокрема, можна відзначити роботи західних політологів, серед яких Д. Сіджанскі, З. Бжезинський, Г. Кіссінджер, І. Понд, С. Хантінгтон, М. Фрай, Б. Розамонд, М. Давенпорт, І. Люкас, Ж. Дюбуа, Д. Шафер та ін. Російські дослідники, які активно працюють над даною проблематикою, це – Т. Бордачов, Л. Глухарьов, М. Каргалова, Н. Гончарук, І. Семененко, а серед українських дослідників можна виділити Є. Афоніна, В. Вандишева, Л. Нагорну, М. Козловця, Ю. Пахомова.

Мета дослідження. Метою статті є аналіз процесів, пов'язаних з формуванням феномену наднаціональної ідентичності громадян ЄС, виявлення протиріч і тенденцій у формуванні нової європейської ідентичності.

Основний матеріал дослідження. Інтеграційні процеси, що почалися в 50-х роках ХХ століття на Європейському континенті, як і раніше, мають особливе значення для розвитку всього світового співтовариства. Сьогодні спостерігається поглиблення взаємодії між державами-членами ЄС, яке втілюється в узгодженій ефективній політиці

в галузі економіки, освіти, культури, охорони здоров'я і є результатом формування загальноєвропейської солідарності, більш широкої підтримки ініціатив громадських інститутів, підвищення значимості ідентифікації з Європою для народів європейських держав.

Рівні можливості для громадян ЄС в реалізації основних прав і свобод, наявність атрибутів приналежності до спільноти (загальноєвропейське громадянство, загальні валюта, кордони, прапор, гімн) з часом серйозним чином вплинули на внутрішнє життя держав і народів, що входять до ЄС, і це спричинило за собою процес трансформації національної ідентичності і появу феномена наднаціональної ідентичності з єдиними, притаманними майже всьому європейському континенту політичними, правовими, економічними та культурними стандартами. Разом з тим складності, викликані загостренням етнокультурної та полірелігійної ситуації в ЄС на початку XXI століття, створили чимало проблем, часто конфліктних і важких, які ставлять питання про діалектику етнічної, національної, наднаціональної ідентичності до порядку денного політологів, психологів, соціологів, культурологів, тощо.

Зміцнення наднаціональності в практиці соціально-політичної та соціокультурної інтеграції ЄС ускладнюється ще і суперечливими адаптаційними процесами, пов'язаними з розширенням ЄС, включенням до нього нових держав та їх громадян, самоідентифікація яких не завжди і не усюди збігається з цінностями громадян Євросоюзу.

Якщо провести аналіз соціально-політичного змісту інтеграційних процесів у Європейському Союзі, можна дійти висновку, що в основі формування наднаціональної ідентичності лежить не тільки поняття громадянства, яке ґрунтується на спільності прав і свобод жителів країн ЄС, але і їх соціально-політичне та соціокультурне єднання. Культурні, етнічні, мовні особливості покликані створити те, що називають «єдність у різноманітті». Однак багато громадян ЄС, як показують результати соціологічних опитувань, ідентифікують свою належність не лише до конкретної держави, але й до більшого об'єднання – Європейського Союзу. Нову ідентичність можна охарактеризувати такими ознаками: загальна правова та економічна культура, спільне громадянство, загальні державні символи, спільні цінності. На формування наднаціональної європейської ідентичності громадян Євросоюзу впливають багато чинників, одним з яких є соціокультурний, оскільки саме необхідність культурної європейської політики, використання потенціалу європейської культури як рушійної сили впливає на створення європейської ідентичності та подальшої інтеграції Європи.

Вже чверть століття минуло з тих пір, як глави держав Європейського Співтовариства, зібравшись у червні 1984 р. на саміт у Фонтенбло, прийняли рішення поставити в практичну площину формування у громадян своїх країн почуття спільної європейської ідентичності. За минулі роки зроблено чимало конкретних кроків, покликаних сприяти досягненню цієї мети. Були засновані такі символи єдиної Європи, як прапор, гімн, спільне свято «День Європи». Жителі країн, що приєдналися до Шенгенської угоди, стали користуватися безвізовим режимом. Була введена єдина європейська валюта. Жителям країн Євросоюзу було надано статус «громадянина Союзу», засновані єдині загальноєвропейські водійські права та багато іншого [2, с. 128].

Однак надії і очікування поборників європейської інтеграції, які усвідомлюють, що громадянська єдність європейців, що ґрунтується на відчутті ними своєї приналежності до єдиного спільного дому, є необхідною умовою міцності політичної єдності Європи і в кінцевому підсумку запорукою успіху всього інтеграційного проекту, залишаються сьогодні далекими від втілення.

Як зазначає Н. Гончарук, особливістю прояву наднаціональної ідентичності є те, що феномен наднаціональності громадян ЄС складається в умовах збереження національного суверенітету країн, що входять до ЄС, і національної ідентичності їх громадян. Таке становище викликає низку протиріч: з одного боку, існують національні держави і культури, зберігаються культурні, мовні та інші особливості народів країн-членів ЄС, з іншого боку, відбувається поступове почуття соприналежності громадян до Європейського Союзу, формування у них наднаціональної ідентичності. Каталізатором цього процесу виступають загальноєвропейські цінності, серед яких особливе значення набувають верховенство закону, гуманізм і права людини [3, с. 67].

Поповнення Євросоюзу у 2007 році новими державами-членами Східної Європи, веде не тільки до посилення культурного різноманіття європейського співтовариства, а й до певного зростання внутрішньої конфліктності в європейському культурному просторі, яка не може не відбиватися негативно на процесі формування загальноєвропейської ідентичності. І досить показовим є той факт, що вступ до Євросоюзу нових держав сприймається саме як одна з перешкод цього процесу, значною частиною самого населення європейських країн. Проведене у 2007 році опитування у 12-ти країнах Європи показало, що в середньому 55% населення цих країн вважають, що «подаль-

ше розширення Євросоюзу зробить ще більш важким формування спільної європейської ідентичності». У таких країнах, як Голландія, Франція, Німеччина частка громадян, які поділяють цю точку зору, досягає, відповідно, 76%, 68% і 64% [4].

Ще більшу напруженість у культурний простір сучасної Європи вносить інший чинник – поповнення населення Європи мільйонними масами іммігрантів, які є вихідцями не з західних країн. Зміни національно-етнічної структури Європи, пов'язані з масовою імміграцією, яка набула в останні кілька десятиліть величезний розмах, стають принципово новим для життя континенту явищем, піддають серйозній трансформації її культурного вигляду. Звичайно, чимала частина вихідців зі світу, що розвивається (зокрема, з мусульманського Сходу, з Азії, з Африки), які осідають у європейських країнах у пошуках кращої долі, прагне вписатися в нове соціальне та культурне середовище.

Надії і очікування поборників європейської інтеграції, які усвідомлюють, що громадянська єдність європейців, що ґрунтується на відчутті ними своєї приналежності до єдиного спільного дому, є необхідною умовою міцності політичної єдності Європи і в кінцевому підсумку запорукою успіху всього інтеграційного проекту, залишаються сьогодні далекими від втілення. Значна маса нових жителів Європи (як у першому, так і в наступних поколіннях) не тільки не здатні, а й не прагнуть інтегруватися до європейського культурного простору. Користуючись благами нового для них світу, вони сприймають його як щось чуже і вороже їм. Їхня свідомість, їх спосіб життя, форми їх повсякденної поведінки залишаються підлеглими їх «початкової» етнічної та культурно-релігійної ідентифікації [5].

Поява в країнах Європи численних вихідців з незахідних суспільств, багато з яких залишаються носіями чужої європейцям культури, незвичних для європейців норм суспільної поведінки і нерідко ворожих їх менталітету цінностей, не просто ускладнює формування загальноєвропейської ідентичності, але і веде до розмивання тієї культурної та ціннісної гомогенності, яка завжди була характерною рисою ряду європейських країн. Дедалі очевиднішим стає не стільки потреба доповнення «національного» компонента ідентичності компонентом «загальноєвропейських», скільки необхідність інтеграції до європейської спільності носіїв незахідних цінностей і стандартів поведінки.

З одного боку, глобалізація зближує народи, з іншого – сприяє прагненню будь-що-будь зберегти свою культурну самобутність [6, с. 15].

Особливої гостроти ця проблема набуває в світі так званої «ісламізації Європи», – тобто неухильного і надзвичайно швидкого зростання в складі європейського населення частки осіб мусульманського віросповідання. Ця тенденція, яка отримує наочний прояв не тільки у вже згаданій присутності численних мечетей на карті багатьох міст Європи, а й у появі тут цілих «анклавів», що характеризуються незвичайним для європейців способом життя, веде до виникнення того дуже тривожного, з точки зору не настільки вже віддалених перспектив європейської реальності, феномену, що визначається сьогодні деякими дослідниками емним поняттям «Єврабія» [7]. Проникнення в Європу разом з іммігрантами-вихідцями з незахідного світу цінностей іншого способу життя розмиває європейську ідентичність. На цьому тлі завдання формування європейської ідентичності все більше відтісняється на другий план не менш складною і водночас не менш актуальною задачею інтегрування вихідців з незахідного культурно-цивілізаційного простору в загальну ліберальну культуру європейського суспільства.

Становлення наднаціональної європейської ідентичності в Євросоюзі здатне допомогти в подоланні проблем ЄС, викликаних збільшенням частки мігрантів з країн, що не належать до європейського світу і не адаптованих до загальноєвропейських цінностей. Подальший розвиток процесів, пов'язаних із формуванням наднаціональної ідентичності, може сприяти інтеграції мігрантів у Європейський Союз, зміцненню інтернаціонального характеру європейської спільноти.

Серед провідних тенденцій формування нової європейської ідентичності слід виділити насамперед такі, як посилення прагнення все більшої частини населення країн, що входять в ЄС, до самоідентифікації з Європейським Союзом; формування ефективної узгодженої політики Європейського Союзу в різних сферах суспільного життя, зміцнення солідарності народів країн ЄС на основі вироблених загальних цінностей.

Висновки. Очевидно, що на сучасному етапі соціально-політичного розвитку одним із основних завдань зміцнення Європейського Союзу виступає створення умов для толерантної взаємодії багато чисельних етнічних груп. Це, своєю чергою, потребує напрацювання ефективних механізмів соціокультурних взаємодій громадян Євросоюзу, формування демократичної культури політичної поведінки, загальних соціально-політичних традицій та цінностей, без яких неможлива загальноєвропейська ідентичність. У цілому інтеграція на основі культурно-цивілізаційної єдності сприяє наднаціональним

рухам, які мають тенденцію до формування національно-культурної ідентичності. Вплив державних структур на політичних діячів знижується, а процес прийняття рішень виходить на загальноєвропейський рівень. Так починає формуватися нова інтегрована європейська ідентичність.

Література:

1. Сучасна західна соціологія: [Текст]. – М., 1990. – С. 375.
2. Г. І. Вайнштейн. Європейська ідентичність: бажане і реальне: [Текст] / Поліс. Політичні дослідження. – 2007. – № 4. – С.123-134
3. Гончарук Н. С. Вплив інтеграційних процесів на формування національної ідентичності європейського суспільства [Текст] / Н. С. Гончарук // Освіта і суспільство. – 2005. – № 6 (35). – С. 67.
4. Standard-Eurobarometer/Herbst 2007 – TNS Opinion&Social. Режим доступу. http://ec-europa.eu/public_opinion/index_en.htm.
5. Котенева М. В. Еволюція сучасної європейської ідентичності (Геополітичний аспект) [Текст]: Дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04 Москва, 2004. – 143 с.
6. Хантігтон С. Зіткнення цивілізацій [Текст] / Пер. з англ. – М., 2003. – С. 15.
7. Борко Ю.А. Світло і тіні європейської інтеграції [Текст] / Росія у глобальній політиці. – 2007. – № 1. – С. 69-80.